

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Дидактикалық ойындар арқылы логикалық ойлауды дамыту

ЖАРИЯЛАНДЫ 25.11.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР балабақша, дидактикалық ойын, логикалық ойлау, мектепке дейінгі жастағы балалар, ойын арқылы оқыту, педагогикалық технология, танымдық даму	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/184510/
---------------------------------	--	---

Абилова Карлыгаш Мадьяровна

Майқайың кенті сәбилер бақшасы

Тәрбиеші

Аннотация

Мақалада балабақша жағдайында дидактикалық ойындар арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың логикалық ойлауын дамыту мәселесі ғылыми-практикалық тұрғыдан қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі Қазақстан Республикасының білім беру стандарттарында логикалық ойлауды қалыптастыру білім берудің басты міндеттерінің бірі ретінде айқындалуымен негізделеді. Логикалық ойлаудың психологиялық-педагогикалық мәні, оның құрылымдық компоненттері (талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау, саралау) сипатталып, дидактикалық ойынның оқу-тәрбие процесіндегі қызметі ашылады. Балалардың ақыл-ой қабілеттерін, зейінін, есте сақтауын, сөздік қорын, кеңістіктік және сандық түсініктерін дамытуға бағытталған дидактикалық ойындардың мазмұны мен түрлері талданады. Сондай-ақ ойындарды жоспарлау, ұйымдастыру, рефлексия кезеңдері, тәрбиешінің жетекшілік рөлі, баланың дербестігін қолдау, ойын нәтижесін педагогикалық диагностика арқылы бағалау жолдары қарастырылады. Мақалада балабақша тәрбиешісінің практикалық тәжірибесі мен отандық ғылыми-әдістемелік еңбектерге сүйене отырып, логикалық ойлауды дамытуға арналған дидактикалық ойындарды тиімді қолданудың педагогикалық шарттары айқындалады.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі жастағы балалар, балабақша, дидактикалық ойын, логикалық ойлау, ойын арқылы оқыту, танымдық даму, педагогикалық технология.

Кіріспе

Қазіргі қоғамға шығармашылықпен ойлайтын, дербес шешім қабылдай алатын, логикасы жүйелі дамыған тұлға қажет екендігі білім беру саласына қойылатын негізгі талаптардың бірі болып отыр. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім беру стандарты балалардың логикалық ойлауын қалыптастыруды және танымдық белсенділігін арттыруды басты міндеттердің бірі ретінде айқындайды. Мектепалды кезең – баланың нақты-бейнелік ойлаудан біртіндеп абстрактылы-логикалық ойлауға өтуінің шешуші кезеңі, сондықтан дәл осы уақытта арнайы ұйымдастырылған дамыту жұмыстары ерекше маңызға ие.

Мектепке дейінгі жаста ойын – баланың негізгі іс-әрекеті, қоршаған ортаны танудың табиғи жолы. Ойын барысында бала заттар мен олардың қасиеттерін, құбылыстар арасындағы байланыстарды, себеп-салдарлық қатынастарды тәжірибе жүзінде байқап, ішкі танымдық құрылымдарын қалыптастырады. Зерттеулерде ойын – балалық шақтағы жетекші іс-әрекет, ол баланың жан-жақты дамуының, соның ішінде ойлау үдерістерінің де негізгі факторы екендігі дәлелденген.

Дидактикалық ойындар – мазмұны, ережесі, дидактикалық мақсаты нақты анықталған, педагог тарапынан арнайы ұйымдастырылатын ойын түрі. Олар танымдық міндеттерді шешуге, бағдарламалық материалды меңгеруге, балалардың логикалық ойлауын, сөйлеуін, зейінін, есін дамытуға бағытталады. Балабақша тәрбиешісі ретінде күнделікті тәжірибеде байқайтыным – жүйелі әрі мақсатты қолданылған дидактикалық ойындар балалардың ойлау операцияларын табиғи, қызықты, шаршатпайтын формада қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осыған орай мақалада дидактикалық ойындар арқылы логикалық ойлауды дамытудың теориялық негіздері, балабақша жағдайында ойындарды ұйымдастырудың әдістемелік ерекшеліктері, сондай-ақ күтілетін нәтижелер мен педагогикалық мониторинг мәселелері қарастырылады.

Мектепке дейінгі жаста логикалық ойлауды дамытудың теориялық негіздері

Психолог-ғалымдар логикалық ойлауды логика заңдылықтарына сүйене отырып, ой-пікірлер мен тұжырымдарды өңдеуге, дәлелдеуге, негіздеуге бағытталған ойлау түрі деп сипаттайды. Логикалық ойлаудың құрылымына талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау, саралау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау сияқты операциялар кіреді. Бұл операциялар арнайы ұйымдастырылған оқу-ойын әрекетінде қалыптасып, біртіндеп баланың ішкі танымдық дағдысына айналады.

Қазақ психологі Қ.Жарықбаев еңбектерінде мектепке дейінгі жастағы балалардың психикалық дамуында ойлаудың алатын орны, ойлау мен сөйлеудің өзара байланысы,

көрнекі-бейнелік және көрнекі-әрекеттік ойлаудан логикалық деңгейге өту кезеңдері жан-жақты қарастырылады. Ол ойлау үдерісі баланың өмір тәжірибесі мен практикалық әрекеті барысында, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынасында дамитынын атап көрсетеді.

Логикалық ойлауды дамыту – тек математикалық ұғымдармен шектелмейтін кең ұғым. Ол заттарды салыстыру, топтастыру, жалпылау, себеп пен салдарды ажырату, қарама-қайшылықтарды табу, дәлелдеу, өзіндік шешім ұсыну сияқты интеллектуалдық әрекеттерді қамтиды. Дидактикалық ойындар осы әрекеттерді табиғи ойын жағдаятында ұйымдастыруға мүмкіндік береді: бала ойын шарты бойынша салыстырады, таңдайды, дәлелдейді, жауаптарының дұрыстығын тексереді, қателерін түзетеді.

Ғалымдар логикалық ойлауды дамытудың басты шарты – баланың белсенді танымдық әрекетін ұйымдастыру, өз бетінше ой қорытуға жағдай туғызу деп есептейді. Сондықтан дидактикалық ойындарды жоспарлау кезінде тек дайын үлгіні орындату емес, баланы ойлануға итермелейтін тапсырмалар, таңдау жағдайлары, проблемалық сұрақтар енгізу маңызды.

Балабақша жағдайында дидактикалық ойындардың мәні мен қызметі

Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті, оның көмегімен бала әлемді таниды, әлеуметтік қатынастарды меңгереді, ішкі жан дүниесін білдіреді. Халық даналығында «Ойнай білмеген, ойлай да білмейді» деген сөз бекер айтылмаған. Дидактикалық ойын – осы табиғи іс-әрекетті тәрбие мен оқыту мақсатына бағындыратын, белгілі білім, білік, дағдыларды меңгертетін тиімді құрал.

Балабақшадағы дидактикалық ойындардың негізгі қызметтерін бірнеше бағытта сипаттауға болады. Біріншіден, олар танымдық қызмет атқарады: бала қоршаған орта туралы білімдерін нақтылайды, кеңейтеді, жүйелейді. Екіншіден, дамыту қызметі жүзеге асады: ойлау, зейін, ес, қиял, сөйлеу, қимыл-қозғалыс дағдылары жетілдіріледі. Үшіншіден, тәрбиелік қызметі көрінеді: ойын барысында балалар тәртіп сақтауға, ережеге бағынуға, бір-бірімен ынтымақтасуға, өз ойын дәлелдеп, өзгенің пікірін сыйлауға үйренеді.

Дидактикалық ойындар сабақтың құрылымдық бөлігі ретінде де, күн тәртібінің түрлі сәттерінде (таңғы шеңбер, серуен, бос уақыт, кіші топпен жеке жұмыс) де қолданылуы мүмкін. Тәрбиеші мақсатты түрде логикалық тапсырмаларды ойынға енгізген жағдайда, балалардың ойлау белсенділігі артып, олар оқу материалына еркін қатысады, қиындықты ойындық міндет ретінде қабылдайды. Bilimger.kz порталының материалдарында дидактикалық ойындарды жүйелі пайдалану баланың логикалық ойлауын, тілдік дағдыларын, шығармашылығын кешенді түрде дамытатынын атап өтіледі.

Логикалық ойлауды дамытуға бағытталған дидактикалық ойындардың мазмұны мен түрлері

Логикалық ойлауды дамытуға арналған дидактикалық ойындардың мазмұны әртүрлі білім салаларын қамтиды: математикалық түсініктер (сан, мөлшер, форма, кеңістік, уақыт), тіл дамыту (сөздерді топтастыру, жалпылау, себеп-салдарлық байланыстарды білдіретін сөйлемдер құрау), қоршаған ортамен таныстыру (заттарды қасиеттері бойынша салыстыру, жіктеу). Ойын барысында бала заттарды түсі, көлемі, формасы, мақсаты, орналасуы бойынша салыстырып, топтастырады; артық, жетпейтін, ұқсас, қарама-қарсы белгілерді табады; «неге?», «қалай?» деген сұрақтарға жауап іздейді.

Мәселен, «Сиқырлы суреттер», «Бұлар нелер? Бір сөзбен ата», «Артығын тап», «Не өзгереді?», «Қарама-қарсысын айт», «Төртіншісі артық» тәрізді ойындарда балаларға әртүрлі заттардың немесе суреттердің жиынтығы ұсынылады; олар ұқсастығы мен айырмашылығын тауып, ортақ белгілеріне қарай жалпылайды, белгілі бір логикалық ережеге сүйене отырып топтастырады. Осындай ойындар баланың талдау, салыстыру, жалпылау, саралау дағдыларын қалыптастырады.

Сандық қатынастарды түсінуге бағытталған ойындарда балалар жиындарды салыстыру, көп-аз, тең ұғымдарын бекітеді, қарапайым арифметикалық әрекеттерді көрнекілік негізінде орындайды. Геометриялық пішіндермен жұмыс істейтін ойындарда түрлі фигуралардан бейнелер құрастыру, пішіндерді қиыстыру, бөліктерден бүтін жасау арқылы кеңістіктік-бейнелік ойлау дамиды.

Тіл дамыту сабақтарында қолданылатын дидактикалық ойындар да логикалық ойлауды жетілдіруге мүмкіндік береді. Мысалы, «Себебі неде?», «Бастауын тап», «Немен аяқталады?» сияқты ойындарда бала оқиға желісін рет-ретімен орналастырады, себеп пен салдарды анықтайды, логикалық тізбек құрастырады. Бұл сөйлеу құрылымын ғана емес, логикалық жүйелі ойлауды да дамытады. Балалардың логикалық ойлауы мен сөздік қорының өзара байланысы отандық авторлар еңбектерінде кеңінен талданады.

Дидактикалық ойындарды ұйымдастырудың әдістемелік ерекшеліктері

Дидактикалық ойынның тиімділігі оны дұрыс жоспарлауға, ұйымдастыруға және өткізудің әдістемесіне тікелей байланысты. Ең алдымен тәрбиеші әр ойынның нақты мақсатын айқындауы тиіс: қандай логикалық операцияны дамыту (салыстыру, жалпылау, жіктеу, дәлелдеу), қандай білім мен дағдыларды бекіту, қандай жастағы топқа бейімдеу, ойынға қанша уақыт бөлінуі керектігі анықталады.

Ойын құрылымы, әдетте, үш кезеңнен тұрады: мотивациялық дайындық (қызықтыру, ойын жағдайын жасау, ережені түсіндіру), негізгі ойын әрекеті (тапсырмаларды орындау, логикалық шешімдер іздеу, бірлескен әрекет), қорытынды-рефлексиялық кезең (нәтижені бағалау, балалардың өзін-өзі бағалауын ұйымдастыру, «нені үйрендік?»

сұхбаты). Atamura.info және басқа әдістемелік порталдарда көрсетілгендей, тәрбиешінің ойын барысындағы жетекшілігі балалардың белсенділігі мен дербестігін шектемеуі, керісінше, бағыттаушы, кеңесші сипатта болуы тиіс.

Логикалық ойындарды ұйымдастыруда тапсырмалардың біртіндеп күрделену принципін ұстану маңызды: алдымен көрнекі-әрекеттік деңгейде (заттарды манипуляциялау, нақты салыстыру), кейін көрнекі-бейнелік (суреттермен, схемалармен жұмыс), соңында ауызша-логикалық деңгейге (сөздік сипаттау, ойша салыстыру, дәлелдеу) көшу жүзеге асырылады. Ойын барысында қателікке төзімді, қолдаушы атмосфера орнату керек: бала өз шешімін ұсынудан қорықпауға, қателігін түзетуге дайын болуы тиіс.

Қазіргі кезде геймификация элементтерін (ұпай жинау, деңгейлер, марапат белгілері, командалық жарыс) мектепке дейінгі ұйымдарда да қолдану тәжірибесі кеңейіп келеді. Зерттеулерде ойын механикасын саналы пайдалану балалардың мотивациясын арттырып, логикалық тапсырмаларды орындауға қызығушылықты күшейтетіні атап өтіледі. Алайда балабақша жағдайында геймификацияны шамадан тыс пайдаланбай, баланың жас ерекшелігіне сай, денсаулық және эмоциялық жай-күйін ескеріп енгізу қажет.

Дидактикалық ойындар арқылы логикалық ойлауды дамытудың нәтижелері мен мониторингі

Дидактикалық ойындарды жүйелі түрде қолдану баланың логикалық ойлауындағы сапалық өзгерістерге әкеледі. Балалар заттарды бірнеше белгісі бойынша салыстыра алуға, артық элементті табуға, топтастыру мен жалпылауды жүзеге асыруға, қарапайым себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға, өз шешімін сөзбен дәлелдеуге үйренеді. Логикалық тапсырмаларға деген қызығушылық, зейіннің тұрақтылығы, еріктік күш-жігер, өз бетімен ойлануға ұмтылыс артады.

Бұл өзгерістерді бақылау және бағалау үшін балабақшада педагогикалық мониторинг жүргізіледі. Ол бақылау карталары, диагностикалық тапсырмалар, әңгімелесу, ойын жағдайын талдау, портфолио жинақтау сияқты әдістерді қамтуы мүмкін. Мысалы, жыл басында және соңында «артық затты тап», «заттарды топтастыр», «оқиға ретіне қой» деген ойындық тапсырмалар арқылы балалардың логикалық операцияларды орындау деңгейі салыстырылады. Әр баланың жетістігі динамикада қарастырылып, жеке даму траекториясы жоспарланады.

Сонымен қатар, логикалық ойлауды дамытуда отбасының рөлі де елеулі. Ата-аналармен бірлескен жұмыс барысында үй жағдайында ойналатын қарапайым логикалық ойындар (жұмбақтар шешу, үстел-үстіндегі ойындар, күнделікті тұрмыстық жағдайлардан логикалық сұрақтар құрастыру) ұсынылады. Отандық әдістемелік материалдарда жұмбақтар, халық ойындары, тұрмыстық жағдаяттар негізінде

балалардың логикалық ойлауын, қиялын, сөздік қорын дамыту жолдары кеңінен сипатталады.

Қорытынды

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде дидактикалық ойындар арқылы логикалық ойлауды дамыту – баланың тұлғалық және интеллектуалдық дамуының маңызды бағыты. Логикалық ойлау операциялары – талдау, салыстыру, жалпылау, саралау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау – болашақта оқу қызметін сәтті меңгерудің, ақпаратты түсініп, өңдеудің, өмірлік жағдаяттарды дұрыс бағалап, дербес шешім қабылдаудың негізі болып табылады.

Мақалада талданған ғылыми-әдістемелік әдебиеттер мен балабақша тәрбиешісінің практикалық тәжірибесі дидактикалық ойындардың баланың логикалық, тілдік, әлеуметтік және эмоционалдық дамуын кешенді түрде қамтамасыз ететін әмбебап құрал екенін көрсетеді. Ойын – мектепке дейінгі жастағы бала үшін табиғи орта, ал дидактикалық ойын – сол ортаны педагогикалық мақсатқа сай, жүйелі түрде ұйымдастырудың тиімді формасы.

Дидактикалық ойындарды жоспарлау мен өткізуде келесі педагогикалық шарттарды сақтау қажет: логикалық ойлауды дамыту мақсатын нақтылау, ойын мазмұнын балалардың жас ерекшелігі мен қызығушылығына сәйкестендіру, тапсырмалардың күрделену принципін ұстану, баланың дербестігі мен шығармашылығын қолдау, нәтижелерді жүйелі диагностикалау. Осындай кешенді жұмыс жүргізілген жағдайда, мектепке дейінгі ұйым түлектері бастауыш мектепке логикалық ойлау дағдылары қалыптасқан, танымдық белсенділігі жоғары, оқу тапсырмаларын орындауға дайын күйде барады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Дидактикалық ойындар арқылы баланы дамыту // *Bilimger.kz* ақпараттық-танымдық білім порталы. – URL: <https://bilimger.kz/172948/>
2. Дидактикалық ойын — балаға сапалы білім берудің негізі // *Atamura.info* – Атамұра ғылыми-әдістемелік орталығы. – URL: <https://atamura.info/ustazdarga/ashyq-sabaq/%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D0%BE%D0%B9%D1%8B%D0%BD-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D2%93%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%8B-%D0%B1%D1%96%D0%BB/>
3. Қадрбекқызы С. Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті // *Bilim-all.kz*. – 2022. – URL:

<https://bilim-all.kz/article/19013-Oiyn-%E2%80%93-mektep-zhasyna-deiingi-balalardy-n-negizgi-is-areketi>

4. Балалардың ойлау қабілетін логикалық ойындар арқылы дамыту // *Bilimdiler.kz*. – URL: <https://bilimdiler.kz/ustaz/27872-balalardyn-oylau-kabiletin-logikalyk-oyyндar-arkyly-damytu.html>

5. Мектеп жасына дейінгі балалардың логикасын дамыту // *Bilimger.kz*. – URL: <https://bilimger.kz/131716/>

6. Жарықбаев Қ. Жалпы психология : оқулық. – Алматы, 2004. – 378 б. – Электронды нұсқасы: <https://elib.wku.edu.kz/lib/document/KNIGI/A1F3E329-B4E8-40FB-B8A2-4F6592BB2AE9/>

7. Жалпы педагогика : оқу құралы. – Электронды нұсқасы: <https://biblio.rii.kz/wp-content/uploads/Books/KAZ/IISGD/AIGP/RED/%D0%96%D0%B0%D0%BB%D0%BF%D1%8B%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf>

8. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын арқылы танымдық әрекетін дамыту, геймификация мәселелері бойынша мақалалар жинағы // «*Ablaikhan University Bulletin. Педагогика сериясы*». – URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/download/1564/600/7719>

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.